

Študija paradig raziskovanja v magistrskih nalogah s področja družboslovja

ANITA TRNAVČEVIČ

Univerza na Primorskem, Slovenija

Podiplomski študijski programi, torej magistrski in doktorski program, ki se končujeta z diplomskim delom, večinoma individualno nalogo, sta za mnoge študente teh programov prvi korak v raziskovalno delo. Kako študenti v magistrskih nalogah opredeljujejo paradigme, pa je raziskovalno vprašanje tega članka. Ugotovljamo, da v magistrskih nalogah, ki smo jih zajeli v vzorec, prevladuje kvantitativna paradigma in tudi paradigma mešanih metod, ki pa nista eksplicitno zapisani.

Key words: raziskovanje, raziskovalna metodologija, paradigma, parametri paradig

Uvod

Razprave o raziskovanju v družboslovju potekajo predvsem okrog vprašanja dveh paradig raziskovanja, kvalitativne in kvantitativne.¹ Vprašanje paradig pa ni zgolj retorično, kot ga sicer dostikrat znamo v praksi raziskovanja. Res je v zadnjem času nekako potisnjeno na stranski tir in pogosto slišimo, da je tudi nesmiselno, češ, to je filozofija, ki je v praksi raziskovanja ne potrebujemo. Vendar prav vprašanje paradig postane temeljno, ko se v širšem družbenem kontekstu vprašamo, kaj je znanje, vedenje, kaj je resnica in kaj je dokaz. Premik v politiko dokaza (angl. politics of evidence), o katerem razpravljata Morse (2006) in Cheek (2008), je povezan s tem, kaj šteje kot znanje, kot dokaz in kaj je resnica, ter posledično, kaj je gotovost, objektivnost kot trdnost, čvrstost. Politika dokaza je, piše Cheek (2008, 20), politika, ki je usmerjena na med seboj nasprotujoče si pomene dokaza. Vključuje oboje, kako delamo naše raziskave (metode in postopki, ki so uporabljeni za produciranje dokazov) in spremljajoči načini razmišljanja o tem, kakšno obliko (oblike) mora imeti dokaz, da je sprejet kot veljaven, sprejemljiv in torej uporaben. Je politika, ki želi vključiti gotovost v vse vidike raziskovalnega delovanja in se napaja z izhodišči, ki so jih oblikovale neoliberalne agencije in vlade.

Te politike pa seveda temeljijo na razumevanju raziskovanja kot trga raziskovanja, kjer so raziskovalci potrošna dobrina in sredstvo

za doseganje ciljev politike. V takem pogledu se namreč tesno prepletata politika (nacionalna, državna, ekonomska, šolska itn.) in raziskovanje, ki ju združuje oziroma »vsebuje« krovni pojem, to je trg. S tega vidika se v »izoliran« prostor raziskovanja vplete širša družbena dimenzija, ki čvrste, poenostavljeno bi lahko rekli v predale postavljene, koncepte spreminja v dinamične kategorije, ki se v procesu iskanja svojega prostora nenehno (so)oblikujejo, spreminjajo, dopolnjujejo in redefiniirajo.

V tej dinamiki in prepletanju družbenega in raziskovanja je raziskovalec tisti, ki nenehno išče »svoj« prostor v raziskovanju. In iskanje svojega prostora v osnovi pomeni vračanje in spraševanje sebe o tem, kakšne so vrednote, ki raziskovalca oblikujejo, kakšno naj bo raziskovanje in zasnova raziskave ter ves raziskovalni proces, da bodo ugotovitve »resnične« in veljavne. In tu se raziskovalec vrne na izhodišče – na paradigmo/-e raziskovanja in z njo/njimi povezano vprašanje zasnove raziskave, ciljev, metod in ugotovitev.

Podiplomski študijski programi, torej magistrski in doktorski program, ki se končata z diplomskim delom, večinoma individualno nalogo, sta za mnoge študente teh programov prvi korak v raziskovalno delo. Kako študenti v magistrskih nalogah opredeljujejo paradigme, pa je raziskovalno vprašanje tega članka.

Izgubljene paradigme?

Raziskovanje pomeni dinamično in kompleksno interakcijo med raziskovalci, njihovim osebnim in profesionalnim razvojem, področjem raziskovanja in značilnostmi raziskovalne kulture in tradicije ter »pripadnosti« instituciji, v kateri delujejo. Vse to so elementi, ki sestavljajo paradigme in »šole mišljenja« (Mey in Mruck 2007, 138). Raziskovalec je vpet v določen čas, ki vsebuje dosegljive in splošno sprejete koncepte, rutine, pravila, in znotraj tega »časa« tudi raziskuje. To pomeni, da so v času sprejete in uveljavljene paradigme na posameznih znanstvenih področjih in disciplinah, ki so »vodilo« raziskovalcu pri njegovem delu. Vendar se v tem času pojavljajo in oblikujejo tudi nove, drugačne paradigme, ki iščejo svoj prostor. Mey in Mruck (2007) tako prikazujeta razvoj kvalitativne paradigme raziskovanja v Nemčiji, Adam in Podmenik (2005) pa v Sloveniji. Toda vprašanje paradigme ni vezano samo na raziskovalca, »stanje« v znanstvenih disciplinah in področjih ter na razvoj in rabo ustreznih metod. Paradigme raziskovanja izražajo temeljna prepričanja in vrednote raziskovalcev in raziskovalnih skupnosti o raziskovanju, o pridobivanju »znanja«, o naravi sveta. Zato so temeljna izhodišča paradigme ukoreninjena v ontoloških, epistemoloških in metodolo-

ških predpostavkah. Če preprosto pojasnimo ta izhodišča, potem velja, da gre za nekaj temeljnih vprašanj:

- Ali obstaja svet sam po sebi (je torej »realen«)? Če sprejmemo izhodišče, da je, potem je naloga raziskovalca ta »svet« čim boljše (objektivno) spoznati, odčitati, »posneti« in ga s tem tudi boljše (objektivno) razložiti in razumeti. Pogled in razumevanje sveta pa je lahko tudi drugačno. Schaefer in Dillman (1998) ne verjmeta, da so sodbe o realnosti ali veljavnosti absolutne, ampak so izpeljane iz konsenza skupnosti o tem, kaj je resnično, kaj je koristno in kaj ima pomen (posebej pomen za akcijo in nadaljnje korake). Denzin in Lincoln (2000, 164) menita, da velik del družbenih pojavov sestoji iz »delanja pomena« dejavnosti skupin in posameznikov okrog tega pojava. Družbeni pojavi oziroma preprosto rečeno družbeni svet torej ne obstaja sam, ampak ga konstruirajo posamezniki in skupine posameznikov, ki se z nekim pojavom ukvarjajo, ga proučujejo in iščejo pomene, ki jih posamezniki in skupnosti njim pripisujejo. To raziskovanje pomenov pa ni mišljeno kot iskanje objektivnega pomena, ampak pomenov, ki so fleksibilni, se spreminjajo v času, prostoru in posamezniku. Ta dinamičnost ne zagotavlja tega, kar sicer od raziskav laična javnost pogosto pričakuje – enoznačnost, stabilnost, gotovost in splošno veljavnost. Pravzaprav govorimo o mnogoterih realnostih, ki jih Creswell (1998) povezuje s situacijo, problemom raziskovanja oziroma proučevanim pojavom, ki ga »konstruirajo« raziskovalec, udeleženci v raziskavi in tiste javnosti, ki rezultate raziskave interpretirajo za svoje potrebe. Zato ni ene realnosti temveč mnogo realnosti, ki se med seboj razlikujejo.
- Epistemološke predpostavke so, kot meni Creswell (1998), povezane z vprašanjem odnosa med raziskovalcem in raziskovanim, kako nastaja znanje in kaj znanje je. Avis (2003, 995) meni, da je za pozitivizem značilno, da razume empiričnost, utemeljeno na načelih verifikacionizma, objektivnosti in zmožnosti reprodukcije kot osnovo, temelj vsega »pravega« znanja. Objektivnost pa pogojuje tudi odnos raziskovalca do raziskovanega. Tako v različnih priročnikih o tem, kako zasnovati in izvesti raziskavo, zasledimo, naj raziskovalec vzpostavi »distanco« do problema oziroma predmeta proučevanja ter naj sebe – svojih vrednot in stališč – nikakor ne vpleta v raziskovalni proces. Seveda pa lahko imamo drugačno mnenje, utemeljeno na predpostavkah, da je znanje družbeno konstruirano, da je raziskovalec »primarni instrument« zbiranja podatkov ter s tem neposredno vrednotno

vpleten v raziskavo ter da so udeleženci v raziskavi njeni sooblikovalci. Creswell (1998), Denzin in Lincoln (2000) ter Schostak (2002) menijo, da vrednotno »proste« raziskave ni in da je znanje (znanstvene ugotovitve) konstrukt interakcije med skupinami in posamezniki.

Paradigme niso zgolj filozofske, teoretične kategorije. Če uporabimo Schostakovo (2002, 6) prisposodbo, da so paradigme kot zemljevidi z označenimi ovirami in odprtimi potmi, potem razumemo, da je vsaka skrenitev s poti nekaj novega, sprememba, in ko je teh sprememb preveč, je najbrž treba spremeniti tudi zemljevid. Tako znotraj paradigam dinamika vodi v spremembo paradigme, vendar ker ni ene same paradigme znotraj znanstvene discipline in področij, napetosti med paradigmi delujejo kot nenehno preustvarjanje prostora, ki med paradigmi obstaja.

Razprav o paradigmah je danes razmeroma malo. Previdnost, ki sta jo prinesla postmodernizem in socialni konstruktivizem na področje raziskovanja, se kaže skozi stapljanje različnih pogledov na raziskovanje, težnjo po tem, da se polarizacija kvalitativno – kvantitativno preseže ter da različne metode dobijo enako vrednost in težo. Tako imamo raziskave, ki so jih poimenovali mešane metode (angl. mixed methods design), kjer vprašanje paradigam ni primarno. Položaj teh prikazuje Teddlie (2005, 212) na sredini med »ekstremoma«, torej kvalitativno – mešano – kvantitativno. Osnovna ideja je, da je treba metode čim bolj uporabiti in pri tem kvalitativno/kvantitativno ni pomembno.

Teddlie (2005, 212–213) namreč meni, da dolgoletna razprava o »čistosti« paradigam izhaja iz teze o nezdržljivosti paradigam, ki pomeni, da je postpozitivizem (in njegove različice) na enem koncu vrste filozofskih dimenzij, konstruktivizem (in njegove različice) pa na drugem in da sta ti dve točki nezdržljivi. Po njegovem mnenju se je ta »čistost« prenesla s paradigmi tudi na raven metod, kar je posledično pomenilo, da so tudi metode dobile predznak kvalitativno in kvantitativno. Kot nasprotje temu se je oblikovala oblika raziskave, ki so jo poimenovali mešane metode in naj bi temeljila na tezi združljivosti, vendar predvsem na ravni metod. Izhodišče torej je, da je treba gledati na raziskovanje pragmatično, uporabiti različne metode in se ne ukvarjati z razpravo o paradigmah. Zanimivo pa je, da teoretiki (Johnson, Onwuegbuzie in Turner 2007; Johnson in Onwuegbuzie 2004; Denscombe 2008) skozi oris razvoja paradigme mešanih metod poudarjajo, da se je ta razvil v tretjo paradigmo. Čeprav so poudarjali, da je razprava o paradigmah nesmiselna, nepotrebna

in po svoje neplodna, saj pogloblja polarizacijo med raziskovalci, so sami vendarle utemeljili rabo različnih, torej mešanih metod v novi paradigmi.

Najdene paradigme?

Denzin in Lincoln (2000) podajata pregled paradig glede na epistemološke, ontološke in metodološke predpostavke. Poudarjata, da gre za več paradig znotraj tega, kar je sicer opredeljeno kot kvalitativno in kvantitativno raziskovanje. Preglednica 1 prikazuje njuno opredelitev.

Če torej povzamemo opredelitev paradig glede na področja predpostavk, lahko ugotovimo, da to, kar opredeljujemo kot kvantitativno, zajema pozitivizem in postpozitivizem, kvalitativno pa kritično teorijo, konstruktivizem in participatorno paradigmo. Nova paradigma, paradigma mešanih metod, v tej razpredelnici ni našla svojega mesta.

Spajanje, prepletanje paradig namreč težko utemeljimo, saj gre v osnovi za različna vrednotna izhodišča, različne filozofske temelje. To lahko preprosto ponazorimo s primerom: če je naše (raziskovalčeve) ontološko izhodišče (prepričanje), da družbeni svet sam ne obstaja, da ga oblikujejo ljudje in da zato obstajajo različne lokalne in za skupine, posameznike specifične realnosti, potem je to izhodišče težko združljivo s tem, da obstaja objektivni, od posameznikov in skupin neodvisen družbeni svet in s tem pojavi, ki jih je treba »odčitati« (raziskati) in se objektivnemu svetu čim bolj približati ter ugotovljene zakonitosti posplošiti z vzorca na populacijo.

Če pogledamo področje managementa, potem hitro ugotovimo, da različne skupine v isti organizaciji različno razumejo na primer kulturo organizacije in tudi različno vrednotijo kulturo organizacije ne glede na to, da živijo navidezno isto kulturo. Zato trdimo, da so med paradigmami nepremostljive razlike, kar pa nika kor ne velja za metode. Vprašanje metod je namreč sekundarno v zasnovi raziskave. Glede na raziskovalni problem se odločamo o izbiri metod. Te same nimajo predznaka kvalitativno/kvantitativno, čeprav so nekatere metode zbiranja podatkov bolj značilne za kvantitativne raziskave in druge za kvalitativne raziskave. Raziskovalni problem pa na neki način odseva raziskovalčeve vrednote in prepričanja. To lahko ponazorimo s tem, da vzamemo za primer raziskovalca, ki želi ugotoviti, koliko je neki pojav razširjen v neki populaciji. Njegove predpostavke in paradigmatiska izhodišča so drugačni kot predpostavke in paradigmatiska izhodišča raziskovalca, ki proučuje na primer pomene, ki jih udeleženci v raziskavi pri-

PREGLEDNICA 1 Temeljna prepricanja v posameznih paradigmah

Področja predp.	Ontologija	Epistemologija	Metodologija	
	<p>Pozitivizem</p> <p>Naivni realizem – »resnična« realnost, ki jo je mogoče spoznati</p>	<p>Postpozitivizem</p> <p>Kritični realizem – »resnična« realnost, ki jo spoznamo nepopolno in približno</p>	<p>Kritična teorija idr.</p> <p>Historični realizem – navidezna realnost, ki jo oblikujejo socialne, politične, kulturne, ekonomske, etnične in spolne vrednote, ki so se oblikovale skozi čas</p>	<p>Konstruktivizem</p> <p>Relativizem – lokalne in specifično konstruirane realnosti</p> <p>Participatorna paradigma</p> <p>Participativna realnost – subjektivno-objektivna realnost, soustvarjena skozi mišljenje in dani svet</p>
	<p>Dualistična/objektivistična; spoznanja so resnična (dejanjska)</p>	<p>Modificirana dualistična/objektivistična; kritična tradicija/skupnost; spoznanja verjetno resnična (dejanska)</p>	<p>Transakcijska/subjektivistična; spoznanja medirana skozi vrednote</p> <p>Transakcijska/subjektivistična; spoznanja so ustvarjena</p> <p>Kritična subjektivnost in participatorna transakcijska s svetom; razširjena epistemologija izkustvene, relacijskega in praktičnega vedenja; soustvarjena spoznanja</p>	<p>Politična participacija in sodelovalno akcijsko raziskovanje; primat ima praktično; raba jezika je utemeljena v skupnih izkustvenih kontekstih</p>

Prirejeno po Denzin in Lincoln (2000, 168); prevod je delo avtorice, zato je treba preverjati izraze v izvirem besedilu.

PREGLEDNICA 2 Pozicije paradigme po izbranih parametrih

Parameter	Narava znanja				
	<p>Pozitivizem</p> <p>Verificirane hipoteze, dokazane in sprejete kot dejstva ali zakoni</p>	<p>Postpozitivizem</p> <p>Izpodbijane hipoteze, ki so mogoča dejstva ali zakoni</p>	<p>Kritična teorija idr.</p> <p>Strukturalni/zgodovinski vpogledi</p>	<p>Konstruktivizem</p> <p>Posamezne rekonstrukcije, ki so združene okrog konsenza »živeče« znanje</p>	<p>Participatorna paradigma</p> <p>Razširjena epistemologija; primat praktičnega znanja; kritična subjektivnost; »živeče« znanje</p>

Akumulacija znanja	Naraščanje – »graditev blokov« in dodajanje »v zakladnico znanja«; generalizacije in vzročnost; posledične povezave	Naraščanje – »graditev blokov« in dodajanje »v zakladnico znanja«; generalizacije in vzročnost; posledične povezave	Zgodovinski revizionizem; generalizacija na osnovi podobnosti	Boj informirane in sofisticirane rekonstrukcije; sekundarno izkustvo	V skupnostih raziskovalcev, ki so čvrsto vpete v skupnosti praktikov
»Dobrost« ali merila kakovosti	Tradicionalna merila »rigoroznosti«; interna in eksterna veljavnost; zanesljivost in objektivnost	Tradicionalna merila »rigoroznosti«; interna in eksterna veljavnost; zanesljivost in objektivnost	Zgodovinska vpetost; erozija nevednosti in napačnih razumevanj; akcijski stimulus	Avtentičnost in zaupanja vredno	Kongruenca izkustvenega, izkazanega in praktičnega vedenja; vodi v akcijo za spremembo sveta tako, da se uporablja za »cvetenje« človeštva
Vrednote	Izključene – vpliv zanikan	Izključene – vpliv zanikan	Vključene – formalne	Vključene – formalne	Vključene – formativne
Etika	Ekstrinzična – nagnjena k zavajanju	Ekstrinzična – nagnjena k zavajanju	Intrinzična – moralna, nagnjena k razkrivanju	Intrinzična – procesno usmerjena k razkrivanju	Intrinzična – procesno usmerjena k razkrivanju
Položaj raziskovalca	»Nezainteresiran znanstvenik« kot informant snovalcev in odločevalcev politik	»Transformativni intelektualec« kot zagovornik in aktivist	»Strasten udeleževalec rekonstrukcije mnogih »glasov«	»Strasten udeleževalec rekonstrukcije mnogih »glasov«	Primarni glas izražen skozi zavedno samorefleksijsko akcijo; sekundarni glasovi v jasni (angl. illuminating) teoriji, pripovedi, gibanju, pesmi, plesu in drugih oblikah predstavitve
Uposabljanje	Tehnično in kvantitativno; temeljne teorije	Tehnično, kvantitativno in kvalitativno; temeljne teorije	Resocializacija; kvantitativno in kvantitativno; zgodovinska vrednote altruizma in dajanja moči drugim (angl. empowerment)	Resocializacija; kvantitativno in kvantitativno; zgodovinska vrednote altruizma in posredovanja moči drugim (angl. empowerment)	Raziskovalci vpeljejo sorazlik v raziskovanje, ti se učijo skozi aktivno udeležbo med procesom; spodbujevalec/raziskovalec zahteva emocionalne kompetence, demokracijo osebno in večšine

Prirejeno po Denzin in Lincoln (2000, 170–171).

pisujejo nekemu, na primer dogodku, procesu, pojavu in podobno.

Denzin in Lincoln (2000, 170–171) utemeljujeta nezdružljivost paradig skozi različne parametre, kar je prikazano v preglednici 2 na strani 74.

In če se vrnemo na začetek in na omenjeno politiko dokaza, ki se pri financiranih projektih kaže še posebno izrazito, potem je treba poudariti, da raziskovalci pogosto s pragmatičnih vidikov, med katerimi je eden »sprejemljivost« projekta za ocenjevalce, zasnujejo projekte na podlagi kvantitativne metodologije in za dopolnitev predlagajo še kvalitativno metodo (na primer izvedbo intervjuja). S tem pa se v praksi potrjuje potreba po paradigmi mešanih metod, hkrati pa se z dodajanjem predznakov kvalitativno, kvantitativno metodam briše potreba po opredeljevanju paradigmatiskih izhodišč.

Prekrižani meči?

Mnoge razprave in monografske publikacije o različnih tradicijah raziskovanja ponujajo »standardno« razlikovanje med kvalitativno in kvantitativno paradigmo raziskovanja (Creswell 1998; Yin 1994; Sagadin 2004; Mesec 1998; Flere 2000) in hkrati ponujajo tudi tako imenovano mešanje metod (angl. mixed methods design) (glej Greene 2008). Razprave okrog dveh tradicij znanstvenega raziskovanja se ponavljajo ciklično, če temu lahko tako rečemo. Stronach (2006) namreč trdi, da smo »prvi krog« utemeljevanja potrebe in umestitve kvalitativnega raziskovanja v znanstveno raziskovanje doživeli v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja, ko se je tudi pod vplivom poststrukturalizma in razvoja postmodernizma kvalitativnemu raziskovanju začelo »priznavati« mesto v znanstvenem raziskovanju, ne le v smislu rabe posamezne metode, ki so jo raziskovalci opredelili kot »kvalitativno metodo«, na primer opazovanje, in zato trdili, da gre za »mešano« raziskavo, temveč tudi v smislu priznavanja drugačne paradigme raziskovanja. V zadnjem obdobju pa se po Stronachovem (2006, 759) mnenju spet odpirajo razprave o kvalitativnem in kvantitativnem raziskovanju, kjer pa ne gre več za utemeljevanje »potrebe« in mesta kvalitativnega raziskovanja, temveč za gibanje v dialektiki (ali neke vrste dinamiki), ki je interno, znotraj kvalitativnih metod, in ne iskanje odgovorov na zunanje razlike. Tovrstna opredelitev pomeni pomemben premik od zunanjega k notranjemu, torej k dialektiki, ki se kaže znotraj kvalitativne paradigme. Če se opremo na Denzinovo in Lincolnovo (2000) opredelitev paradig kot sklopa temeljnih prepričanj, vrednot, stališč o svetu, raziskovanju, resnici in stvarnosti, potem govorimo o dveh paradigmah, kjer diskurzivna in ideološka vpetost ter celotna retorika in »tehnični aparat« onemogočajo »sre-

čanje« ter hkrati onemogočajo razhajanje, kar pomeni, da imamo opravka z dvema »repertoarjema«, ki sta v nenehnem dinamičnem odnosu, vendar je njuno »srečanje« – ali to, kar v managerskem jeziku radi poimenujemo usklajeno mnenje – močno vprašljivo, če ne popolnoma izključeno.

Ta izhodišča in razprave pa so bili spodbuda in osnova naše raziskave o paradigatski zasnovi magistrskih nalog.

Metodologija

ZASNOVA ANALIZE

Študijo smo zasnovali kot kvalitativno eksploratorno oziroma preiskovalno študijo primera (glej Sagadin 2004). Izbira preiskovalne študije primera je smiselna, ker smo želeli dobiti »prvi« vpogled v proučevano tematiko. V slovenskem prostoru namreč nismo zasledili podobne študije, v Veliki Britaniji pa so Stronach in dr. (2007) objavili raziskavo o refleksivnosti doktorskih študentov glede na njihov »položaj« v raziskavi. Kot »primer« v naši študiji opredeljujemo paradigme v magistrskih nalogah. Študije primerov so temeljit opis in analiza posamezne enote ali pa zaokroženega sistema, na primer posameznika, programa, dogodka, skupine, posredovanja ali skupnosti (Merriam 1998, 19).

Vir podatkov so magistrske naloge s področja družboslovja, ki so dosegljive v sistemu Cobiss. Omejili smo se le na družboslovno področje in v vzorec zajeli 30 magistrskih nalog s področja družboslovja, sistem pa sicer omogoča dostop do 11.815 magistrskih nalog. Med 30 nalogami smo izbrali šest nalog, ki jih natančno prikazujemo v preglednici 5 in najbolj izkazujejo »paradigatsko problematiko«, sama analiza pa se nanaša na vseh 30 nalog. Ugotovitev ne posplošujemo izven meja vzorca, kar tudi ni bil naš namen. Nalog ne posredujemo z imeni avtorjev in jih ne podajamo v seznamu virov in literature, saj želimo zagotoviti anonimnost naših virov.

Glede na to, da paradigme opredeljujejo določeni parametri, kar kaže preglednica 3, smo izbrali zgolj nekaj parametrov in jih opredelili kot merila za analizo.

KRITERIJI ZA ANALIZO

V analizi smo se osredotočili na naslednje parametre: cilji, vzorec, hipoteze/raziskovalno vprašanje, metode zbiranja podatkov in metode analize podatkov. Poudariti je treba, da nismo ocenjevali »priljubljenosti«, ustreznosti ipd. posameznih parametrov, kot so zapisani v magistrskih nalogah, ampak pojavljanje posameznega parametra in predvsem usklajenost s celoto.

PREGLEDNICA 3 Parametri paradig

Parametri	Kvalitativna	Kvantitativna
Usmerjenost	Kakovost (narava, bistvo)	Količina (koliko, kateri)
Filozofska izhodišča	Fenomenologija, simbolni interakcionizem	Pozitivizem, logični empirizem
Izrazi povezani z:	Terensko delo, etnografski, naturalističen, »grounded«, konstruktivističen	Eksperimentalen, empiričen, statističen
Cilj raziskovanja	Razumevanje, opis, odkrivanje, pomen, generiranje hipotez	Napoved, nadzor, opis, potrditev, preverjanje hipotez
Značilnosti oblike	Fleksibilna, razvijajoča se (angl. evolving), nastajajoča (angl. emerging)	Vnaprej določena, strukturirana
Vzorec	Majhen, nenaključen, namenski, teoretičen	Velik, naključen, reprezentativen
Zbiranje podatkov	Raziskovalec kot primarni instrument, intervjuji, opazovanja, dokumenti	Neživi instrumenti (angl. inanimate instruments) – testi, lestvice, ankete, vprašalniki,
Način obdelave	Induktiven (izhajajoč iz raziskovalca)	Deduktiven (izhajajoč iz statističnih metod)
Sklepi	Vsestranski, celovit, obsežen, bogato opisen	Točen, natančen, številčen

Prirejeno po Merriam (1998).

Na osnovi zbranih podatkov smo analizirali smiselnost posameznih parametrov glede na eksplicitno ali implicitno izraženo paradigmo raziskovanja v posamezni nalogi.

ANALIZA

Glede na raziskovalno vprašanje in oblikovane kriterije za analizo smo vsako nalogo v vzorcu razvrstili v preglednico. V preglednici 5 je prikazanih šest izbranih nalog. Pri tem je treba opozoriti, da so izvlečki ali navedki v preglednici specifična redukcija sicer obširnejšega besedila v nalogah. Zato morda bralcu ne dajejo vtisa »problematičnosti«, pokažejo pa problem paradigem.

V tretjini (v 10 od 30) nalog vrsta raziskave ni eksplicitno navedena, čeprav v nekaterih lahko implicitno razberemo, za kakšno vrsto raziskave gre. Če je že v naslovu opredeljena na primer študija primera in v vzorcu poudarjeno, da avtor/-ica obravnava izbrano organizacijo, potem bralec lahko prepozna vrsto raziskave, čeprav ta v samem besedilu oziroma v poglavju o metodologiji ni eksplicitno navedena vrsta raziskave. Res pa je, da so študije primera lahko kvalitativne, kvantitativne ali mešane (glej Yin 1994), kar pomeni, da bi

PREGLEDNICA 4 Kriteriji analize po parametrih

Parameter	Kriterij
Vrsta raziskave	Je opredeljena (npr. akcijska raziskava, študija primera, anketna raziskava).
Cilji	Kako so cilji zapisani? Npr. ugotoviti, proučiti, raziskati odnos med spremenljivkami, vzročno-posledične odnose, razširjenost proučevanega pojava; ugotoviti pomene, konstrukte, osmišljanje »prakse« udeležencev v raziskavi
Vzorec	Vzorčenje, vrsta in velikost vzorca je/ni opredeljena, usklajenost z vrsto raziskave, cilji in metodami
Hipoteze/raziskovalna vprašanja	So/jih ni, usklajenost z vrsto raziskave, cilji in metodami
Metode zbiranja podatkov	So/niso opredeljene, usklajenost z vrsto raziskave, cilji in hipotezami/raziskovalnimi vprašanji
Metode analize podatkov	So/niso opredeljene, usklajenost z vrsto raziskave, cilji in hipotezami/raziskovalnimi vprašanji

bilo koristno opredeliti, katero vrsto študije primera avtor uporabi v raziskavi.

Cilji raziskave so v vseh 30 nalogah zapisani. Izražali naj bi tudi paradigmo raziskovanja, saj na primer v kvalitativnih raziskavah želimo dobiti poglobljen vpogled (angl. in-depth insight) v proučevani raziskovalni problem, pri kvantitativnih raziskavah pa v razširjenost pojava, dejavnike vpliva, vzročno-posledične odnose. Cilji so v raziskavah, ki implicitno ali eksplicitno izražajo kvantitativno paradigmo, natančneje zapisani kot v kvalitativnih raziskavah in mešanih raziskavah. Za raziskavo je namreč (pre)skromen cilj prikaz nekega stanja v izbrani organizaciji. Na osnovi analiziranih nalog ne moremo trditi, da cilji ne izražajo znanstvenosti, lahko pa trdimo, da smo zaznali pomanjkljivosti v rabi terminologije, ki je uporabljena pri oblikovanju ciljev.

Vzorčenje in vzorec vsekakor izražata paradigmatško izhodišče. Če so (naj bi bili) za kvantitativne raziskave načeloma značilni veliki in naključni vzorci, potem v kvalitativnih raziskavah srečamo majhne in nenaključne vzorce.

Mešane raziskave² potrebujejo opredelitev vzorca tako za kvantitativni kot tudi kvalitativni del raziskave. Opredeljevanje vzorčnega okvira, vzorčenja in vzorca v izbranih nalogah izraža nejasnost glede paradigmatških izhodišč. Ne glede na to, ali temelji raziskava na primarnih ali sekundarnih virih podatkov, sta opis vzorčenja in določitev vzorca pomanjkljiva. Zlasti zanimivo je, da se avtorji/-ice odločajo za anketiranje, ki ga izvedejo na majhnem vzorcu. S paradi-

PREGLEDNICA 5 Analiza magistrskih nalog po izbranih kriterijih

Nal.	Vrsta raziskave	Cilj	Vzorčenje/vzorec	Hipoteze/raziskovalno vprašanje	Metode zbiranja podatkov	Metode analize podatkov
1b	Ni eksplicitno opredeljena, omenjeno ime organizacije	Prikazati prilagajanje*	Izbrana organizacija, vzorec ni opredeljen	—	—	Deskriptivni pristop, metoda samostojne uporabe deduktivnega sklepanja*
1h	Študija primera	Želimo pokazati*	Populacija/delež vrmljenih vprašalnikov*	Hipoteze	Anketni vprašalnik, interna pisarniška raziskava	Niso napovedane, uporabljene statistične metode
2g	Ni opredeljena eksplicitno; Največje organizacije v izbrani dejavnosti	Ugotoviti kako ..., kolikšna ..., kakšna ...*	Majhen vzorec (pod 30)	Hipoteze (jih ne potrjuje ali zavrača, jih »okrepi«)	Vprašalnik, ki je kombinacija kvalitativne in kvantitativne metode raziskovanja*	—
2j	Ni opredeljena	Ugotoviti ...	Opisan postopek/vzorec ni poimenovan	Hipoteze	Vprašalnik podkrepjen z razširjenim odgovorom z vsakim udeležencem*	Statistične metode, niso napovedane
3m	Študija primera	Raziskati dejavnike	Opredeljen vzorčni okvir in vzorec, velik vzorec	Raziskovalna vprašanja in hipoteze (testiranje raz. vprašanj in hipotez)	Metoda analize vsebine, Metoda deskripcije, metoda primerjave, raziskovalna metoda anketiranja, metoda sinteze*	Statistične metode analize podatkov, pojasnjene in utemeljene
3s	Ni specifično opredeljena	Raziskati vpliv	Sekundarni viri podatkov majhen vzorec (10)	—	Anketa	Opisna statistika

OPOMBA * Uporabljena je ista terminologija kot v nalogi, torej dobeseden navedek.

gmatskega vidika lahko rečemo, da se metode zbiranja podatkov in vzorec ne ujemajo.

Raziskovalna vprašanja so značilna za kvalitativne raziskave, v katerih hipotez po navadi ne testiramo. In, seveda, nasprotno: za kvantitativne raziskave je značilno preverjanje hipotez. Če zapišemo zelo poenostavljeno: Kvalitativna raziskava temelji na raziskovalnih vprašanjih, kvantitativna raziskava pa na hipotezah. Pri mešanih raziskavah imamo oboje, vendar specificiramo, v katerem delu raziskave in kako odgovarjamo na raziskovalna vprašanja in v katerem delu preverjamo hipoteze. Analizirane naloge večinoma vsebujejo hipoteze, zanimiva pa je terminologija, ki jo nekateri avtorji/-ice uporabljajo. Tako na primer zasledimo, da bo avtor/ica »okrepil/-a« hipoteze, ne pa jih preverjala, testirala. Če razumemo paradigmatična izhodišča neke raziskave, potem je pričakovano, da uporabimo tudi paradigmo usklajen terminološki aparat. Zanimivo je namreč to, da tudi mešana paradigma raziskovanja ne ponuja nove terminologije, ampak smiselno poveže obstoječa terminološka aparata v zaokroženo raziskavo.

Metode zbiranja podatkov so povezane z viri podatkov – primarni in/ali sekundarni viri. V empiričnem delu nalog so pogosto podatki zbrani za namen raziskave iz primarnih virov – iz izbranega vzorca udeležencev v raziskavi. Zapisali smo že, da metode zbiranja podatkov same nimajo predznaka kvalitativno/kvantitativno. Vendar je v izbranih nalogah atribut kvalitativno/kvantitativno pogosto uporabljen. V preglednici 3 so zapisane metode za zbiranje podatkov tako, kot so jih poimenovali avtorji. Glede na to, da je vsaj nekaj metod značilnih za delo z besedilom ali sekundarnimi podatki (različne obstoječe zbirke podatkov), na primer kompilacija in deskripcija, faza zbiranja podatkov, je nujna odločitev o metodi/-ah zbiranja podatkov glede na namen in cilje raziskave. Same metode³ paradigmatičnih izhodišč neposredno ne izražajo.

Metode analize podatkov so povezane s cilji in namenom in izražajo paradigmatična izhodišča neposredno. V izbranih nalogah je delež napovedanih metod analize podatkov enak deležu nenapovedanih.⁴

Ugotovitve in sklep

Ugotovimo lahko, da v magistrskih nalogah, zajetih v vzorec, prevladuje kvantitativna paradigma in da se pojavlja tudi paradigma mešanih metod, ki pa nista eksplicitno zapisani.

Če pogledamo usklajenost parametrov po kriterijih, ki smo jih uporabili v tej analizi, lahko ugotovimo, da so paradigmatična izho-

dišča neopredeljena in delno tudi neusklajena. Če želimo »raziskati vpliv« (cilj) in smo oblikovali hipoteze, ki jih preverjamo, in imamo majhen vzorec, podatke pa zbiramo z anketnim vprašalnikom in jih analiziramo s statističnimi metodami, potem majhen vzorec, na primer 10 anketirancev, odpira vprašanje smiselnosti anketiranja in statističnih metod analize podatkov. To ugotovitev lahko pojasnjemo z več vidikov, na primer tradicije raziskovanja, razvoja znanosti, lahko pa jih osvetlimo tudi z vidika politizacije »dokaza«.

Politika raziskovanja, še posebno povezana s šolskimi in drugimi politikami ter snovalci politik, ki hkrati določajo sredstva in ne nazadnje določajo, katere raziskave so »sprejemljive« in katere ne, je dolgo ohranjala in spodbujala kvantitativne raziskave (glej Ule 1996) tudi z argumentom, da omogočajo informirano odločanje o pomembnih nacionalnih posegih v posamezne segmente družbe. Tako na primer Somekh in Lewin (2005, 7) poudarjata, da je raziskovanje v izobraževanju vedno bolj spolitizirano, kar je rezultat tega, da vlade verjamejo, da obstaja neposredna povezava med izobraževalnimi dosežki in močno ekonomijo. Skozi daljše časovno obdobje lahko spremljamo, kako so vlade usmerjale svoja prizadevanja v izobraževanje kot »rešitelja« ekonomskih tegob ter predvsem kot sredstvo za pridobivanje konkurenčne prednosti. Tako lahko tudi v slovenskem prostoru spremljamo usmeritev, da se financirajo raziskovalni projekti, ki bodo »uporabni« za gospodarstvo in katerih spoznanja bodo neposredno prenosljiva v prakso. Pojem prakse pa je močno obarvan z ekonomskim napredkom in pridobivanjem konkurenčne prednosti.

Magistrske naloge naj bi prispevale k razvoju znanosti oziroma nekoga področja in tudi k spremembam v praksi (kar sta značilni implikaciji raziskav). Paradigme, na katerih naloge temeljijo, pa – če so jasno zapisane – pomenijo »omejitev« raziskave oziroma bolj rečeno eno od mogočih »perspektiv«, ki spodbuja tako raziskovalno sfero kot snovalce politik k pridobivanju »dokazov«, ki sliko proučevanega področja čim bolj kompleksno in celovito predstavljajo. In če vsaka raziskava tvori delček v mozaiku znanja, potem naj bi bila konsistentna, usklajena in predvsem jasna z vidika paradigme raziskovanja.

Opombe

1. Bitektine (2008) meni, da je kvantitativno tesno povezano z deduktivnostjo, kvalitativno pa z induktivnostjo.
2. Ta izraz uporabljamo pogojno in ponazarja strukturo raziskave, kjer sta dve zaokroženi celoti – kvalitativna in kvantitativna. Ne nanaša

pa se na primer na raziskavo, ki je kvantitativna s paradigatskega vidika in je v njej uporabljena metoda, na primer intervju, opazovanje na majhnem vzorcu.

3. Če bi raziskavo izvajalo več raziskovalcev in bi raziskovali dejavnike vpliva x na y , bi še vedno lahko zbrali podatke z intervjuji, jih kvantificirali in statistično analizirali. Res pa je, da bi bilo to časovno zamudno in še z nekaterih drugih vidikov zahtevno.
4. Izraz napovedan/nenapovedan pomeni, da je/ni v metodološkem delu naloge zapisano, katere metode bodo uporabljene (na primer varianca, faktorska analiza), kateri postopki izvedeni (na primer kordinanje, kategorizacija) in s kakšnim namenom.

Literatura

- Adam, F., in D. Podmenik. 2005. Qualitative research in a changed epistemic context: the case of a small social science community. *Forum: Qualitative Social Research* 6 (3): 1–11.
- Avis, M. 2003. Do we need methodological theory to do qualitative research? *Qualitative Health Reserach* 13 (7): 995–1004.
- Bitektine, A. 2008. Prospective case study design: qualitative method for deductive theory testing. *Organizational Research Methods* 11 (1): 160–180.
- Cheek, J. 2008. Researching collaboratively: implications for qualitative research and researchers. *Qualitative Health Research* 18 (11): 1599–1603.
- Creswell, J. W. 1998. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. London: Sage.
- Denscombe, M. 2008. Communities of practice: a research paradigm for the mixed methods approach. *Journal of Mixed Methods Research* 2 (3): 270–283.
- Denzin, N. K., in Y. Lincoln, ur. 2000. *Handbook of qualitative inquiry*. 2. izd. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Flere, S. 2000. *Sociološka metodologija: temelji družboslovnega raziskovanja*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Greene, J. C. 2008. Is mixed methods social inquiry a distinctive methodology? *Journal of Mixed Methods Research* 2 (1): 7–22.
- Johnson, R. B., in A. J. Onwuegbuzie. 2004. Mixed methods research: a paradigm whose time has to come. *Educational Researcher* 33 (14): 14–26.
- Johnson, R. B., A. J. Onwuegbuzie in L. A. Turner. 2007. Towards a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research* 1 (2): 112–133.
- Merriam, S. 1998. *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mesec, B. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- Mey, G., in K. Mruck. 2007. Qualitative research in Germany: a short cartography. *International Sociology* 22 (2): 138–154.
- Morse J. M. 2006. The politics of evidence. *Qualitative Health Research* 16 (3): 395–404.
- Sagadin, J. 2004. Tipi in vloga študij primerov v pedagoškem raziskovanju. *Sodobna pedagogika* 55 (4): 88–101.
- Schaefer, D. R., in D. A. Dillman. 1998. Development of a standard e-mail methodology. Predstavljeno na 53rd Annual Conference of the American Association for Public Opinion Research, St. Luis, MO.
- Schostak, J. F. 2002. *Understanding, designing and conducting qualitative research in education: framing the project*. Buckingham, PA: Open University Press.
- Somekh, B., in C. Lewin. 2005. *Research methods in the social sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stronach, I. 2006. Enlightenment and the 'heart of darkness': (neo)imperialism in the Congo, and elsewhere. *International Journal of Qualitative Studies* 19 (6): 757–768.
- Stronach, I., D. Garrat, C. Pierce in H. Piper. 2007. Reflexivity, the picturing of self, the forging of method. *Qualitative Inquiry* 13 (2): 179–203.
- Teddle, C. 2005. Methodological issues related to causal studies of leadership: a mixed methods perspective from the USA. *Educational Management, Administration and Leadership* 33 (2): 211–227.
- Ule, A. 1996. Znanost in paranznanost: Koliko je poti k resnici? *Raziskovalec* 25 (2): 22–25.
- Yin, R. K. 1994. *Case study research: design and methods*. 2 izdaja. Thousand Oaks, CA: Sage.